

ALPO RUSI

SUOMEN ENSIMMÄINEN PÄÄMINISTERI

Leo Mechelin johti Suomen ensimmäistä poliittista hallitusta.

Helsingissä Säätytalon portaiden kyljessä on Leo Mechelinin (1839–1914) näköispatsas. Tuskin muut kuin jotkut Suomen historian harrastajat ovat kummeksuneet patsaan vaatimatonta kokoa ja sijaintia. Oikeastaan Mechelinin patsas kuuluisi eduskunnan eteen ellei peräti Senaatintorille, missä paraatipaikalla on edelleen Venäjän keisari ja Suomen suuriruhtinas Aleksanteri II.

Mechelinin historiallinen merkitys liittyy Suomen valtiolliseen heräämiseen ja autonomian puolustamiseen. Hän oli sortokausien aikana passiivisen vastarinnan arkkitehti, joka oli perustamassa yksikamarista eduskuntaa, oikeusvaltiota ja markkinataloutta. Eino Leino kirjoitti Mechelinin hautajaisiin muistorunon *Kansalaisseppel*, jossa hän kutsui tätä ”sorretun kansan Päämieheksi”.

Aleksanteri I ja Napoleon sopivat Tilsitissä 1807 Ruotsin jakamisesta, ja sen jälkeen Venäjä anasti Suomen samalla tavoin kuin Krimin niemimaan 2014. Porvoon valtiopäivien ”kansanäänestyksessä” maaliskuussa 1809 puoli vuotta ennen Haminan rauhaa suomalaiset säädöt vanhoivat uskollisuudenvalan Venäjän keisarille. Autonomian ensimmäisinä vuosikymmeninä Suomi oli henkisesti horroksessa, hieman kuin Itä-Eurooppa kylmän sodan kaudella.

Venäjälle katastrofiin päättynyt Krimin sota 1853–56 vaikutti monella tavoin Suomen kohtaloon. Suomi oli joutunut tukemaan Venäjän sotapolitiikkaa taloudellisesti ja heikentämällä omaa turvallisuuttaan. Vuonna 1855 keisa-

riksi noussut Aleksanteri II joutui aloittamaan armeijareformin ohella muitakin uudistuksia estääkseen Venäjän ajautumisen sekasortoon.

Imperiumin vetäytyessä sen rajamaissa muhi separatismi. Mechelinin ura kytkeytyi tähän separatismiin. Hänen edustamansa liberaali suuntaus johti autonomian puolustamisessa passiiviseen vastarintaan, fennomania puolestaan myöntyvyyteen. Tämä jako löytyy Suomen ulkopoliitiikasta vielä 2000-luvullakin.

Autonomian puolustaminen edellytti paneutumista ulkopoliitiikkaan

Aloitekykynsä ja laajojen suhteidensa avulla Mechelistä tuli keskeinen vaikuttaja kansallisen heräämisen vanavedessä 1870-luvulta alkaen. Hän oli tuolloin sekä yliopistomies että poliittinen vaikuttaja. Tämä yhdistelmä on 2000-luvulla hyvin harvinainen.

Mechelin kuului liberaalien tärkeimpiin johtajiin ja kirjoitti 1880 puolueen ohjelman. Hän osallistui kaikille säätyvaltiopäiville vuosina 1872–1906, toimi senaattorina 1882–1890 ja oli eduskuntauudistuksen aikaan 1905–1908 sen talousosaston varapuheenjohtaja eli tavaltaan Suomen ensimmäinen pääministeri. Jo ennen senaattorikautta hän kirjoitti 1877 valtion ensimmäisen tulo- ja menoarvion, joiden laatiminen aloitettiin hänen ehdotuksestaan. Hän myös toimi pitkään valtiovarainvaliokunnan puheenjohtajana ja kuului 1877–1882 Suomen Pankin valtuusmiehiin.

Kuriositeetti Mechelinin uralla on aatelointi palkintona keisari Aleksanteri II:n isännöimisestä Helsingin teollisuusnäyttelyssä 1876.

Mechelinin kynästä on kansainvälisesti tunnettu oppi Suomen perustuslaeista, jonka hän esitti 1873 kirjoituksessa *Om statsförbund och statsunioner* (Valtioliitoista ja valtiounioneista). Sen mukaan Suomi oli sisäisesti suvereeni valtio, joka kuului Venäjän valtakuntaan moleminpuolisella sopimuksella. Suomi kuului kuitenkin taloudellisesti ja kulttuurisesti länsimaihin, joten sen Venäjästä erillinen kehitys talouden ja oikeusjärjestyksen saralla oli turvattava.

Autonomian puolustaminen edellytti paneutumista ulkopoliitiikkaan. Venäjällä Aleksanteri III:n kaudella kiristynyt konservatismi ja kansallismielisyys sekä valtakunnan yhtenäistämistarpeet johtivat pyrkimyksiin sitoa Suomen kaltaisia ”rajamaita” tiiviimmin emämaahan. Mechelin näki kansakunnan historiallisena ja poliittisena tekijänä, ei kansallisena kuten fennomaanit, ja hän tarkasteli Suomen ja Venäjän suhteita ennen kaikkea oikeudelliselta kannalta. Suomen suuriruhtinaskunta oli hänen mukaansa tasaveroisessa unionisuhteessa Venäjään. Mechelin myös levitti tätä oppia vuosien ajan ulkomaille, varsinkin 1886 valtio-oikeudellisella esitelmällään *Précis du droit public du Grand Duché de Finlande* (Piiroteitä Suomen suuriruhtinaskunnan valtio-oikeudesta), jonka on katsottu muodostuneen Suomen ja Venäjän välisen oikeustaistelun lähtölaukaukseksi.

Mechelin oli kuitenkin ulkopoliitikassa myös pragmatisti, joka tähtäsi vallan keskittämiseen suomalaisille instituutioille, erityisesti valtiopäiville. Oma etua piti ajaa myös ajettaessa keisarikunnan asiaa. Madridissa 1887 Venäjän ja Espanjan kauppaneuvotteluissa Mechelin edusti neuvottelijana koko keisarikuntaa. Lopputuloksena oli erityisesti Suomelle edullinen kauppasopimus. Venäjän otteen kiristyttyä fennomaanit syyttivät häntä 1890 kansalliskiihkosta suhtautumisesta Venäjään.

Vanhasuomalaiset leimasivat Mechelinin senaatin epäkansalliseksi

Mechelin piti Suomen laki- ja privilegiojärjestelmää kokonaisuutena, jonka tuli säilyä koskemattomana. Hän sai Venäjän vihat päälleen johdettuaan säätyjen asevelvollisuusvaliokuntaa, joka kieltäytyi 1899 hyväksymästä venäläistävästä asevelvollisuuslakia. Kenraalikuvernööri Nikolai Bobrikovin saatua Suomessa diktaattorin valtuudet hän karkotti 1903 johtavat venäläistämisen vastustajat pois maasta. Maanpaossa Ruotsissa Mechelin alkoi solmia suhteita Venäjän liberaalien johtajiin, joiden hän toivoi nousevan Venäjällä ennen pitkää valtaan.

Bobrikovin salamurhan jälkeen valtiopäivät kutsuttiin jälleen koolle loppusyksystä 1904, ja karkotettujen valtiopäivämiesten sallittiin palata. Mechelinin tullessa joulukuussa Helsinkiin häntä odotti valtaisa hurraava kansanjoukko, hieman kuin jääkiekkoilijoita 1995. Hän kohosi valtiopäivien johtohahmoksi ja sai Venäjän johtajat vakuuttumaan, että hän kykenisi patoamaan yhteiskunnallisen kumouksen Suomessa. Levottomuuksien keskellä hänet nimitettiin 1.12. uuden senaatin talousosaston varapuheenjohtajaksi. Tätä perustuslaillisten muodostamaa niin sanottua ”Mechelinin senaattia” on pidetty Suomen ensimmäisenä poliittisena hallitukseksi, joten Mechelinia voidaan pitää siten maan ensimmäisenä poliittisena pääministerinä.

Suomen ensimmäisessä poliittisessä hallituksessa oli myös yksi sosiaalidemokraatti, J.K. Kari, koska Mechelin pyrki yhdistämään kaikki perustuslailliset ryhmät. Mechelin piti ohjelmapuheensa symbolisesti suomeksi ja vahvisti suomen aseman senaatin pöytäkirjakielenä, vaikka hän itse puhui suomea vain auttavasti. Vanhasuomalaiset leimasivat ”ruotsalaisten” johtaman Mechelinin senaatin kuitenkin epäkansalliseksi. Radikalisoituneessa työväenliikkeessä oltiin puolestaan tyytymättömiä tapaan, jolla suurlakko oli nujerrettu.

Mechelinin senaatti toteutti kuitenkin radikaalin eduskuntauudistuksen. Ensimmäisissä vaaleissa maaliskuussa 1907 Sdp ja vanhasuomalaiset korjasivat voiton. Keväällä 1908 sosiaalidemokraatit saivat läpi epäluottamuslauseen, kun vanhasuomalaiset äänestivät tyhjää. Mechelinin ura pääministerinä päättyi.

Leo Mechelin valittiin eduskuntaan vielä 1910 koko maan ääniharavana. Matti Klingen arvion mukaan juuri vuoteen 1910 tullessa ”Suomi oli luonut kiistattoman kansallisen olemassaolonsa kulttuurin, talouden ja ulkomaansuhteiden kautta”. Elämänsä illassa Mechelin toivoi rauhan takeeksi kansainvälistä lainsäädäntöä, joka voisi auttaa Suomenkin asemaa. Näin ei tapahtunut: maailmansota syttyi hieman hänen kuolemansa jälkeen, ja bolševikkihallinto yritti vielä 1918 kaataa Suomen itsenäisyyden. ■